

Key words: independent learning; autonomous learning, stages of autonomy, metacognitive and cognitive strategies.

УДК 811.111'255:821.111-3.09

Павлюк А. Б., к. філол. н., доц.,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

РОМАН ЧАРЛЬЗА ДІККЕНСА «ПОСМЕРТНІ ЗАПИСКИ ПІКВІКСЬКОГО КЛУБУ»: ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ

У статті запропоновано перекладознавчий аналіз першого роману відомого англійського письменника Чарльза Діккенса «Посмертні записки Піквікського клубу», здійсненого перекладачем періоду «розстріляного відродження» Миколою Івановим.

Ключові слова: *переклад, власна назва, антропонім, топонім, транскрипція, транслітерація, реалія, метафора, граматичні трансформації.*

«Посмертні записки Піквікського клубу», вперше випущений видавництвом «Чепмен і Холл» у 1836-1837 роках, – роман знаменитого англійського письменника Чарльза Діккенса. За попередньою домовленістю з видавцем молодий автор повинен був писати тексти до серії картинок з життя горе-спортсменів художника Роберта Сеймура, які мали виходити щомісячними випусками. Але невдала співпраця, перервана самогубством художника, переросла у створення видатного роману про клуб диваків, які подорожували по Англії й спостерігали за людською природою.

Успіх «Посмертних записок Піквікського клубу» був неймовірним. В. В. Івашева, авторка монографії «Твочество Диккенса», посилаючись на друга й біографа Ч. Діккенса, пише, що люди в ті дні не говорили ні про що, крім «Піквіка». Всі класи були захоплені книгою. Судді в залах суду, хлопці на вулицях, люди серйозні й легковажні, молоді й старі не могли встояти проти чарівності «Записок». Сучасники свідчили, що «ситці Піквіка» фігурували у вікнах мануфактурних магазинів, штани Уеллера – в оголошеннях кравців [3, 51-52].

Микола Іванов, перекладач епохи «розстріляного відродження», який загинув у застінках НКВС, у 1929 р. подарував українському читачеві скорочений переклад твору, який перевидав 1937 р.

Мета нашого дослідження – вивчення способів передачі засобами української мови тропів і фігур мовлення, визначення закономірностей перекладацьких трансформацій у перекладі роману Чарльза Діккенса «Посмертні записки Піквікського клубу», здійсненого Миколою Івановим.

Завданням мови літературного твору є показ тих лінгвістичних засобів, за посередництва яких виражається ідейний і емоційний зміст літературних творів [6, 120]. У перекладознавчій художній переклад викликає особливий інтерес, оскільки в

ньому спостерігається взаємодія двох культур, тому перекладознавчий аналіз тексту повинен бути проведений структуровано, відповідати логіці розвитку подій. Отже, наша стаття буде побудована за певною схемою, відповідно до якої ми проаналізуємо лексичні, граматичні та стилістичні прийоми перекладу.

Лексичні прийоми використовуються тоді, коли в тексті оригіналу зустрічається нестандартна мовна одиниця на рівні слова, наприклад власна назва, термін, слова, які означають предмети, явища і поняття, характерні для вихідної культури, але які відсутні або мають іншу структурно-функціональну впорядкованість у культурі перекладу. Для перекладу одиниць такого типу використовуються прийоми транслітерації, транскрипції, калькування, семантичної модифікації, опису, коментарів, змішано-го перекладу [4, 29].

Переклад власних імен є складним процесом, який включає багато факторів, тому виникає проблема вибору прийому, що залежить від стилю тексту та його жанрових особливостей. Аналіз перекладу власних назв, викладений нами у Віснику Луганського університету (2014 р.), дозволив зробити висновки, що для перекладу антропонімів і топонімів, М. Іванов використовував такі прийоми перекладу, як: транскрипцію, транслітерацію і переклад, або ж поєднував ці прийоми; пояснюючий переклад, тобто такий прийом, коли, подаючи в тексті транскрипцію, перекладач пропонував підрядкову примітку.

Переклад реалій, тобто, за Г. Д. Томахіним, назв предметів матеріальної культури, фактів історії, державних інститутів, імен національних і фольклорних героїв, міфологічних істот і т. п., які властиві окремим націям і народам [5, 5], неодноразово привертав увагу перекладачів і перекладознавців. М. Іванов у запропонованому перекладі використовує підрядкові коментарі. Наприклад, речення *This was the waterman* М. Іванов перекладає *То був уотермен*, пояснюючи в коментарі, що *уотермен* (власне, буквально: *перевізник, човняр*) – в Лондоні був біля кожної постійки найманих екіпажів. Він мусив напувати візницькі коні і стежити за чергою візників. Ще одним прикладом може слугувати підрядкова примітка у реченні *Only a bob's worth – I ціна йому всього – боб*. (*Боб – народна назва шилінга – англійської монети вартістю коло 32 коп. золотом, 20 шилінгів становлять один фунт стерлінгів, а в шилінгу – 12 пенсів*).

Аналізуючи співвідношення між структурами речень в оригіналі й у перекладі, ми визначили, що перекладене речення може мати або такий самий порядок слів, як і в реченні оригіналу, або ж у структурі речення можуть відбутися певні зміни. Загальновідомим є той факт, що англійській мові притаманний «прямий» порядок слів, який характерний більшості речень. Наступним прикладом ми демонструємо однаковий порядок слів як у тексті оригіналу, так і у тексті перекладу:

'How old is that horse, my friend?' inquired Mr. Pickwick, rubbing his nose with the shilling he had reserved for the fare.

'Forty-two,' replied the driver, eyeing him askant.

– Скільки років вашому коневі, голубчику? – спитав містер Піквік, потираючи собі носа шилінгом, який він залишив на сплату.

– Сорок два, – відповів візник, скося поглядаючи на нього.

Приклад, запропонований нижче, ілюструє зміну порядку слів:

...a light flashed upon Mr. Pickwick – it was the note-book.

– Записна книжка! – промайнуло в голові містера Піквіка.

І якщо граматична інверсія в англійському реченні є закономірним явищем (наприклад, у структурі загальних чи спеціальних запитань), то смислова інверсія вживається для виділення «смислового центру» висловлювання, наприклад:

...the gigantic brain of Pickwick was working beneath the forehead. – ...нід лобом тим працює велетенський мозок Піквіка

...the beaming eyes of Pickwick were twinkling behind those glasses. – ...за окулярами виблискують променисті Піквікові очі.

Для досягнення адекватності під час перекладу М. Іванов використовував прийом членування речень, поділяючи одне речення оригіналу на кілька речень у тексті перекладу, можливо, для збереження емоційного забарвлення англійського речення, наприклад:

The eloquent Pickwick, with one hand gracefully concealed behind his coat tails, and the other waving in air to assist his glowing declamation; his elevated position revealing those tights and gaiters, which, had they clothed an ordinary man, might have passed without observation, but which, when Pickwick clothed them—if we may use the expression—inspired involuntary awe and respect...

Красномовний Піквік, граціозно сховавши одну руку під фалду фрака, другою, на підтримку своєї блискучої красномовності, вимахує в повітрі. Підвищене становище дозволяє бачити обліпчасті штани на його ногах та гетри, що лишилися б непомітними на якійсь звичайній особі, але вдягнені на Піквіку мимоволі навійювали побожну пошану...

On the left of his great leader sat the poetic Snodgrass, and near him again the sporting Winkle; the former poetically enveloped in a mysterious blue cloak with a canine-skin collar, and the latter communicating additional lustre to a new green shooting-coat, plaid neckerchief, and closely-fitted drabs.

Ліворуч від свого великого ватажка сидів поетичний Снодграс, а біля нього – спортсмен Вінкл. Перший поетично кутався в блакитний плащ таємничого фасону з коміром із собачої шкури, а другий своєю особою надавав ще більшої краси новій зеленій мисливській куртці, картатій нашийній хустці та обліплім ясносірим штанам.

Більшість частин мови у тексті оригіналу, наприклад, іменники, прикметники, прислівники, числівники М. Іванов перекладає без особливих проблем або дослівно, або ж шляхом нескладних заміन. Так, наприклад, прикметник *poetic* у словосполученні *poetic fame* передається іменником у словосполученні *слава поета*, іменник *reception* у словосполученні *ready for reception* перекладається дієсловом у словосполученні *готова сприйняти*, а дієприкметник *perplexed* у реченні *reiterated the perplexed Mr. Pickwick* перекладений за допомогою прислівника (*розгублено перепитав містер Піквік*). Інфінітивна конструкція у реченні *...and requested in figurative terms to be allowed the pleasure of fighting him (Mr. Pickwick) for the amount ...* перекладена за допомогою підрядного речення (*...і в дуже мальовничих виразах зажадав, щоб йому зробили присмість, дозволивши тут же відлупцювати його (містера Піквіка)*), проте це вже не лексична, а граматична трансформація.

Щодо ще одного виду граматичних трансформацій, а саме передачі часових форм, то зауважимо, що значення англійських і українських дієслів нерідко не співпадають, що надає тексту додаткових відтінків значень. Так, наприклад, речення у формі Future Simple-in-the-Past, яка виражає майбутню дію в минулому, М. Іванов перекладає у Future Simple або Present Simple, речення у Past Simple – реченнями у Present Simple, наближаючи таким чином читача до реальності, яка відбувається у романі:

he would not say – він не скаже;

he wouldn't deny – він не стане заперечувати;

Mr. Pickwick wouldn't put up to be put down by clamour – містер Піквік не дається на залякування галасом;

Did the honorable Pickwick allude...? – Чи не натякає шановний містер Піквік...?;

He wished to know... – Він бажає знати... та ін.

Практично будь-який текст містить у собі тропи, фігури мовлення та інші засоби, які надають виразності вислову, які складають особливу функцію мовних одиниць – стилістику і перекладач зустрічається з необхідністю передати ці виразні засоби, які присутні в тексті-джерелі. Для створення образів героїв свого роману Ч. Діккенс використовує безліч художніх засобів, а саме: метафору, невідповідність форми вираження суті того, що виражається, епітети, гіперболу, порівняння, зевгму, іронію та інші. Найхарактернішою стилістичною одиницею у «Посмертних записках» є метафора.

І. В. Арнольд визначає метафору як приховане порівняння, яке здійснюється шляхом використання назви одного предмета до іншого і таким чином виявляє якусь його важливу рису. Наприклад, Шекспір в сонеті СІХ використовує іменник *flame* метафорично і позначає ним кохання, підкреслюючи його пристрасність:

O, never say that I was false of heart,

Though absence seemed my flame to quality [1, 83].

Чарльз Діккенс цінує метафору та уміло реалізує її внутрішній зміст, його мова метафорична і мало хто з ним порівняється в свободі розповіді. Так, в аналізованому романі словосполучення *the indignant fire* у реченні

*If any dispassionate spectator could have beheld the countenance of the illustrious man, whose name forms the leading feature of the title of this work, during the latter part of this conversation, he would have been almost induced to wonder that **the indignant fire which flashed from his eyes did not melt the glasses of his spectacles***

майстер перекладу М. Іванов передає метафорою *вогонь обурення*, який не розтопив скельця:

*Якби нечулий глядач міг спостерігати на кінці наведеної розмови обличчя славетного мужа, чие і'мя дало назву цій книзі, він безперечно здивувався б, що **вогонь обурення, який вихоплювався з його очей, не розтопив скельця його окулярів.***

Отже, М. Іванов точно передав задумку автора, метафора Діккенса не втратила емоційного забарвлення і перекладач успішно справився зі своїм завданням передати почуття одного з найулюбленіших героїв автора.

Не менш яскраво перекладач підтвердив точку зору, що у Діккенса пейзаж людської душі матеріалізується в картинах природи.

Речення *A sunbeam of placid benevolence plaid on Mr. Pickwick's features* перекладач відтворює таким чином:

Промінь лагідного благоговіння осяяв обличчя містера Піквіка.

Англійському дієслову *to play* в українській мові відповідають значення *грати, пускувати, пожартувати* і навіть *пурхати, танцювати, мистити* і Діккенс використовує його в переносному метафоричному значенні в якості позначення дії до іменника *sunbeamt* «*промінь сонця*». Варіант перекладу «*осяяти*» абсолютно точний і відповідає тексту оригіналу і таким чином перекладач розширяє сферу лексичної сполучуваності до дієслова *to play* і закладає основу для розвитку у слова нових метафоричних значень.

Усе в «Піквікіані» зображається в комедійному аспекті – «добре» і «зле», значне і незначне. Жодне положення, жоден персонаж не залишаються поза межами комедійної інтерпретації [3, 55]. Тому особливе місце у романі займає прийом невідповідності форми вираження суті того, що виражається. Варто лише відкрити першу сторінку роману, на якій пропонуються увазі читача рядки з протоколу Піквікського клубу, в яких зазначено тему доповіді, прочитаної Семюелом Піквіком, есквайром, «Деякі думки про джерела Гемпстедських ставів із зауваженнями щодо теорії пуголовків» і впевненість автора у цілком свідомих користях, які матиме наука від згаданого твору.

Або ж, наприклад, в епізоді, коли Піквік цікавиться конем і питає, чи він спокійний, конюх йому відповідає:

– Він не з'являвся б, зустрівши цілий вагон мавп з обпаленими хвостами.

Епітети, які збагачують мову новим емоційним сенсом, теж відіграють неабияку роль у творі Ч. Діккенса. В уже раніше наведеному прикладі, який підкреслював явище інверсії, *променисті очі (the beaming eyes)* Піквіка виблискували, його *красномовність* була *блискучою (glowing declamation)*, а для своїх друзів головний герой роману був *славним ватажком (illustrious leader)*, у той час як візник виявився *навіженим суб'єктом (unaccountable person)*.

Для опису своїх героїв автор часто використовував і гіперболу. Прикладами цього явища можуть слугувати *the gigantic brain of Pickwick (велетенський мозок Піквіка)*, і костюм з великими позолоченими гудзиками клубу з погруддям містера Піквіка посередені і з ініціалами П. К. обабіч незнайомиць назвав *предурнячим* костюмом (*peculiar coat*).

Повтори Ч. Діккенс використовує як засіб інтенсифікації авторського впливу і для створення ритму твору. Наприклад:

*Goswell Street was at his feet,
Goswell Street was on his right hand—as far as the eye could reach,
Goswell Street extended on his left;
and the opposite side of Goswell Street was over the way.
Госвельська вулиця була під його ногами;
Госвельська вулиця, скільки кинути оком, була з правого боку;
Госвельська вулиця слалася ліворуч;
протилежний бік Госвельської вулиці був через дорогу.*

Для створення комічного ефекту Ч. Діккенс використовує зевгму, яку М. Іванов передає такою самою фігурою, наприклад:

All the girls were in tears and white muslin – Всі дівчата були в білому мусліні і в сльозах...

Автор «Посмертних записок» часто використовує такий троп як порівняння, що полягає у поясненні одного предмета через інший для характеристики своїх героїв або думок, використовуючи сполучники *like* з іменником, *as* з прикметниками та інші шляхи порівняння. Наприклад:

“Dumb as a drum with a hole in it, sir;” – «Німий як барабан з діркою, сер».

There sat the man who had traced to their source the mighty ponds of Hampstead, and agitated the scientific world with his Theory of Tittlebats, as calm and unmoved as the deep waters of the one on a frosty day, or as a solitary specimen of the other in the inmost recesses of an earthen jar. – Людина, що аж до джерел їх дослідила величезні Гемпстедські стави й зворушила науковий світ своєю теорією пуголовків, сиділа спокійна й незрушна, немов глибокі води цих ставів у морозний день або самотній екземпляр пуголовка на самому споді череп'яної банки.

Mr. Samuel Pickwick burst like another sun from his slumbers. – Наче друге сонце прокинувся від сну містер Семюел Піквік.

“Come on!” said the cab-driver, sparring away like clockwork. – «Виходьте», – запрошував візник, стрибаючи на всі боки, наче був на пружинах...

У вищенаведених прикладах автор порівнював своїх героїв з неживими предметами та з природою, проте досить часто він порівнював їх з людьми, тваринами й міфічними чи казковими героями. Наприклад:

... a melancholy wind sounded through the deserted fields, like a distant giant whistling for his house-dog. – ... над відлюдним полем тужливо гудів вітер, немов десь далеко якийсь велетень свистом кликав собаку.

Mr. Pickwick was no sluggard, and he sprang like an ardent warrior from his tent-bedstead. – Містер Піквік не був сонько і вискочив спід запони над ліжком, як запальний вояк вискакує з намету.

...my father walks arter him, like a tame monkey behind a horgan... – І батько пішов за ним, наче мавпа за катеринкою.

І, як показав аналіз тексту, найбільше прикладів у творі ми отримали саме в порівнянні людей з тваринами.

Засобом створення міжтекстових зв'язків є алюзія, яка “натякає” на подію, що відбувалася в дійсності або ж була видумана. На думку І. Р. Гальперіна, алюзія також може функціонувати як засіб розширеного переносу властивостей і якостей міфологічних, біблійних, літературних, історичних персонажів і подій на ті, про які йдеться у висловленні, в такому випадку алюзія не відновлює добре відомий образ, а витягує з нього додаткову інформацію [2, 110].

Чарльз Діккенс у своєму романі використовував літературну та історичну алюзії. Так, в одному з розділів роману Сем повідомляє містеру Піквіку, що якась особа чекає на нього, і між ними розвивається діалог:

“Does the person want me, Sam?” inquired Mr. Pickwick. – «He wants you partickler; and no one else'll do, as the devil's private secretary said ven he fetched away Doctor Faustus.” replied Mr. Weiler.

– Вона хоче бачити мене? – спитав містер Піквік .

– Він хоче бачити вас і нікого іншого як сказав особистий секретар сатани, коли викликав доктора Фауста, – відповів містер Веллер.

У перекладі М. Іванов не дає підрядкового коментаря, як він це буде робити для перекладу історичних реалій, оскільки трагедія Гете «Фауст» відома широкому колу читачів.

Щодо перекладу історичних алюзій, то прикладом може слугувати відповідь у даному з розділів роману майбутнього слуги містера Піквіка Сем на прохання гарненької покоївки подати джентльмену у двадцять другий номер чоботи негайно:

“Who’s number twenty-two, that’s to put all the others out? No, no; reg’lar rotation, as Jack Ketch said, ven he tied the men up. Sorry to keep you a-waitin’, Sir, but I’ll attend to you directly.”

Хто такий двадцять другий номер, щоб через нього чекали всі інші? Ні, ні! «Додержуйте черги, – як говорив Джек Кеч, коли йому випало довірити по кілька чоловік разом. – Шкодую, що примушую вас дождитися, сер, але прийде й ваша черга».

У цьому відрізку автор використовує історичну алюзію, посилаючись на Джека Кеча, який був катом при кінці XVII ст. і ім’я якого стало прозивним, про що Діккенс зазначає у підрядковій примітці.

Або ж вищезгаданий Сем приходиться за викликом містера Піквіка зі словами:

“Here’s your servant, sir. Proud o’ the title, as the Living Skellinton said ven they showed him”.

«Ось ваш слуга сер. Я пишаюся моїм титулом, як казав Живий Скелет, коли його показували в музеї.»

І в даному випадку М. Іванов не забуває використати підрядкове пояснення для українських читачів про те, що *живий скелет* – це чоловік, який під таким прозвищем виступав у лондонських балаганах, важив він не більш як 35 кг, мавши 1,7 метра росту.

Отже, як покаже перекладознавчий аналіз роману Ч. Діккенса «Посмертні записки Піквікського клубу», автор широко використовує різноманітні художні засоби, серед яких особливе місце займають метафори. І незважаючи на те, що Микола Іванов під час перекладу суттєво скоротив текст, випускаючи не тільки речення, а й цілі абзаци і навіть розділи, він блискуче відтворив усі задумки автора, й українські читачі отримали можливість познайомитися з твором рідною мовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка: (Стилистика декодирования): учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. «Иностранные языки» / И. В. Арнольд. – 3-е изд. – М.: Просвещение, 1990. – 300 с.
2. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – М.: Наука, 1981. – 138 с.
3. Ивашева В. В. Творчество Диккенса / В. В. Ивашева. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1954. – 472 с.
4. Казакова Т. А. Практические основы перевода. English <=> Russian / Т. А. Казакова. – Серия: Изучаем иностранные языки. – СПб.: Изд-во Союз. – 2001. – 320 с.
5. Томахин Г. Д. Реалии-американизмы. Пособие по страноведению / Г. Д. Томахин: учебн. пособие для ин-тов и фак. иностр. яз. – М.: Высш. шк., 1988. – 239 с.
6. Щерба Л. В. Избранные работы по русскому языку / Л. В. Щерба. – М.: Учпедгиз, 1957. – 188 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

1. Діккенс Ч. Посмертні записки Піквікського клубу / Ч. Діккенс. – Одеса, 1937. – 606 с.
2. Dickens Ch. The Pickwick Papers [Електронний ресурс] / Ch. Dickens. – 1832. – Режим доступу до джерела: <http://en.wikisource.org>

Стаття надійшла до редакції 10.04.2014 р.

Павлюк А. Б., к.філол.н., доц.,
Восточноевропейский национальный университет им. Леси Украинки, г. Луцк

РОМАН ЧАРЛЬЗА ДИККЕНСА «ПОСМЕРТНЫЕ ЗАПИСКИ ПИКВИКСКОГО КЛУБА»: ПЕРЕВОДОВЕДЧЕСКИЙ АНАЛИЗ

В статье представлен переводоведческий анализ первого романа известного английского писателя Чарльза Диккенса «Посмертные записки Пиквикского клуба», сделанного переводчиком периода «расстрелянного возрождения» Николаем Ивановым.

Ключевые слова: *перевод, имя собственное, антропоним, топоним, транскрипция, транслитерация, реалия, метафора, грамматические трансформации.*

В. Pavliuk, Cand.Phil.Sci., Associate Professor
Lesya Ukrainka East European National University, Lutsk

CHARLES DICKENS' "PICKWICK PAPERS": A TRANSLATION STUDIES ANALYSIS

The article presents a Translation Studies analysis of the famous English writer Charles Dickens' "Pickwick Papers", made by the translator of the period of "Executed Renaissance" Mykola Ivanov.

Key words: *translation, proper name, anthroponym, toponym, transcription, transliteration, realia, metaphor, grammatical transformation.*

УДК 811

Падалка Ю.М., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ЕМОТИВНІСТЬ ЯК ПІДКАТЕГОРІЯ МОДАЛЬНОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ ІСПАНСЬКОЇ МОВИ)

У статті розглядаються основні підходи до визначення поняття емотивності в іспанській лінгвістиці. Стисло розглянуті підходи науковців до тлумачення емотивності та емоційності. Досліджено розмежування даних понять та їх функції у реченні.